

Ενδεικτικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της 3^{ης} Ενότητας

Ο άνθρωπος και η φύση

Αντί Προλόγου:

«...ο δάσκαλος –και ο υπογράφων δεν παύει να είναι δάσκαλος– δεν πρέπει τόσο να προσφέρει γνώσεις· χρειάζεται απλώς να ενθαρρύνει την αναζήτηση και την προσωπική στάση όσων η τύχη έφερε να τον ακούουν.»

Γιώργος Γραμματικάκης, Η Κόμη της Βερενίκης

Εισαγωγικό σημείωμα

Η πρόταση που ακολουθεί περιλαμβάνει ενδεικτικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της 3^{ης} Ενότητας, με σκοπό να μπορεί να εφαρμοστεί εν μέρει ή συνολικά, αλλά κυρίως για να δώσει κάποιες ιδέες στους εκπαιδευτικούς αποφεύγοντας την τυποποίηση. Εξάλλου, είναι γενικώς αποδεκτό ότι η διδασκαλία δεν πρέπει να προσεγγίζεται αποπλαισιωμένα και κανονιστικά, επειδή είναι στενά συνδεδεμένη με τις πεποιθήσεις και τις στάσεις των εκπαιδευτικών. Η συγκεκριμένη πρόταση βασίζεται στο Πρόγραμμα Σπουδών, όπως αυτό εξειδικεύτηκε στις *Οδηγίες για τη διδασκαλία των Νέων Ελληνικών στο ΕΠΑΛ*. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες προορίζονται κυρίως για εργασία μέσα στην τάξη και είναι ενδεικτικές. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει όσες και όποιες κρίνει ότι μπορεί να πραγματοποιήσει μέσα στο διδακτικό χρόνο.

Στοχοθεσία

Με τη διδασκαλία της Ενότητας επιδιώκουμε οι μαθητές:

- να αντιληφθούν πώς οι διαφορετικοί συγγραφείς διαπραγματεύονται το συγκεκριμένο θέμα
- να προσεγγίσουν τα λογοτεχνικά κείμενα, χωρίς να λάβουν υπόψη εξωκειμενικά στοιχεία
- να διακρίνουν τον αφηγητή από το συγγραφέα

- να αναγνωρίζουν σε διαφορετικά είδη κειμένων (λογοτεχνικών και μη λογοτεχνικών) τις ποικίλες αναπαραστάσεις της σχέσης ανθρώπου και φύσης και να τις συσχετίζουν με το πλαίσιο επικοινωνίας, το κειμενικό είδος και το σκοπό για τον οποίο γράφτηκε κάθε κείμενο
- να αναγνωρίζουν τη διάκριση ανάμεσα σε λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά κείμενα και τα ρευστά, σε ορισμένες περιπτώσεις, όρια ανάμεσα στη λογοτεχνική και μη λογοτεχνική χρήση της γλώσσας
- να ερμηνεύουν σημεία του λογοτεχνικού κειμένου αξιοποιώντας αφηγηματικές και γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα

Ενδεικτικός χρόνος διδασκαλίας της Ενότητας: **15 διδακτικές ώρες**

❖ Προαναγνωστικό στάδιο για το σύνολο της Ενότητας (1 διδακτική ώρα)

- « Να υποθέσετε ότι επισκέπτεστε μια πινακοθήκη και βλέπετε έναν πίνακα που έχει ως τίτλο *Ο άνθρωπος και η φύση*. Τι απεικονίζει;» Ο εκπαιδευτικός καλεί τους μαθητές με τη μέθοδο της *ιδεοθύελλας* να πουν τη γνώμη τους και καταγράφει τις απαντήσεις στον πίνακα. Οι μαθητές *ανά ζεύγη* σημειώνουν κάποιες απαντήσεις στο τετράδιό τους, οι οποίες θα αξιοποιηθούν αργότερα, στην Ανακεφαλαίωση της Ενότητας.
- Βίντεο σχετικό με την περιβαλλοντική καταστροφή, με βάση το οποίο θα αναπτυχθεί προβληματισμός για τις αιτίες της περιβαλλοντικής κρίσης και τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον (παραπέμπει στον τίτλο και στο περιεχόμενο της ενότητας).¹
- Αξιοποιείται το ποίημα του Νίκου Γκάτσου *Ο εφιάλτης της Περσεφόνης* (σ.60).

¹ Το θέμα του τίτλου μπορεί να τεθεί και στην αρχή της ανάγνωσης του κειμένου από τον καθηγητή/τρια, προκειμένου να προϊδεάσει τους αναγνώστες.

Κείμενο 1^ο

B. Μουλόπουλου, [Οι δολοφόνοι του πλανήτη](#) (σ.99)².

❖ Αναγνωστικό στάδιο (2 διδακτικές ώρες)

Ανάγνωση του κειμένου από τον εκπαιδευτικό ή από τους μαθητές ή σε συνδυασμό, με αναγνωστική οδηγία (π.χ. οι μαθητές υπογραμμίζουν άγνωστες λέξεις ή σημεία που δεν καταλαβαίνουν). Στη συνέχεια, οι μαθητές εργάζονται είτε ανά ζεύγη είτε σε ομάδες ανά τέσσερις.

Ενδεικτικές δραστηριότητες:

- Οι μαθητές αναζητούν στο κείμενο στοιχεία που υποδεικνύουν την ιστορικότητά του.
- Η Β2 του βιβλίου, όπου επισημαίνεται η αλλαγή που πιθανόν επέρχεται στο ύφος του κειμένου.
- Ποια είναι τα κύρια πρόσωπα και γεγονότα που αναφέρονται στο κείμενο;
- Ποια είναι η ιδιότητα του συγγραφέα; Θεωρείτε ότι επηρεάζει το σκοπό για τον οποίο έγραψε το κείμενο; Αν ναι, ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο σκοπός του; Από ποια σημεία του κειμένου γίνεται αντιληπτό;
- Η δραστηριότητα Β1 του βιβλίου.
- Τι απεικονίζει η εικόνα που συνοδεύει το κείμενο; Πιστεύετε ότι συνδέεται αποτελεσματικά με την «ατμόσφαιρα» του κειμένου; Με ποια στοιχεία της εικόνας μπορείτε να αιτιολογήσετε την απάντησή σας;
- Η δραστηριότητα Β2 του βιβλίου, επισημαίνοντας και την αλλαγή που πιθανόν επέρχεται στο ύφος του κειμένου.
- ❖ Παρουσίαση των εργασιών στην τάξη. Συντονισμός της συζήτησης από τον εκπαιδευτικό και συστηματοποίηση των συμπερασμάτων.

❖ Παραγωγή λόγου (1 διδακτική ώρα)

Οι μαθητές καλούνται να υλοποιήσουν μία από τις παρακάτω δραστηριότητες στην τάξη, όπου και θα συζητηθούν:

² Πριν την ανάγνωση, δίνεται στους μαθητές η πληροφορία για το είδος του κειμένου, τον χρόνο, το μέσο δημοσίευσης και τον συγγραφέα.

- να μετασχηματίσουν δύο παραγράφους του άρθρου σε δημοσιογραφικό ρεπορτάζ (βλ. και σελ. 131 του βιβλίου)
 - να συντάξουν ενημερωτικό φυλλάδιο για τη σχολική κοινότητα με θέμα το πρόβλημα που δημιουργείται από την αλλαγή του κλίματος στον πλανήτη. (μπορούν να αξιοποιήσουν το εργαστήριο της πληροφορικής)
 - να συμπληρώσουν το κείμενο « Γεωλόγοι και αστροφυσικοί διαψεύδουν ... έχουν δίκιο» με επιχειρήματα που ενισχύουν αυτή τη θέση
 - να αναζητήσουν στο διαδίκτυο κείμενα για τη Διάσκεψη των Παρισίων 2016 και να τα συγκρίνουν με το άρθρο του Β. Μουλόπουλου ως προς το περιεχόμενο. Προτείνονται στους μαθητές συγκεκριμένες ιστοσελίδες περιβαλλοντικών οργανώσεων, όπως *WWF*, *Greenpeace* κ.ά. (δίνεται ως εργασία για το σπίτι).
- ❖ Ανάγνωση εργασιών και συζήτηση στην τάξη (1 διδακτική ώρα)

Κείμενο 2^ο

Δ. Χατζή, Η τελευταία αρκούδα της Πίνδου, *Το Διπλό Βιβλίο* (Εξάντας, 1976)

❖ Προαναγνωστικό στάδιο

Η τελευταία παράγραφος του άρθρου του Β. Μουλόπουλου μπορεί να αξιοποιηθεί προαναγνωστικά για τη μετάβαση στο λογοτεχνικό κείμενο του Δημήτρη Χατζή, *Η τελευταία αρκούδα της Πίνδου* (σ.87). Μπορεί να δοθεί ο τίτλος του κειμένου και οι μαθητές να διατυπώσουν υποθέσεις και προσδοκίες σχετικά με το θέμα και την πιθανή εξέλιξή του.

❖ Αναγνωστικό στάδιο (3 διδακτικές ώρες)

Ανάγνωση από τον εκπαιδευτικό με αναγνωστική οδηγία να εντοπίσουν οι μαθητές χρόνο, χώρο και πρόσωπα. Η ερώτηση στην ολομέλεια: «Ποια συναισθήματα σας δημιουργήθηκαν από την ανάγνωση; Τι άλλο θα θέλατε να πείτε;»

Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των τεσσάρων. Μπορούν να εργαστούν με διαφορετικά φύλλα εργασίας ή στο τετράδιό τους.

Ενδεικτικά θέματα :

- Χώρος, χρόνος, πρόσωπα.
- Η στάση του αφηγητή απέναντι στον ήρωα.³

³ Η διάκριση συγγραφέα και αφηγητή είναι επιβεβλημένη. Σε αυτό το πλαίσιο, η διατύπωση της δραστηριότητας Β1 είναι προβληματική.

- Η ρηματική άρθρωση της αφήγησης και ο ρόλος της στο πλησίασμα ανθρώπου και ζώου.
- Αναζήτηση λέξεων του κειμένου σχετικών με τη μοναξιά (σύνδεση με το κείμενο του Β. Μουλόπουλου).
- Διερεύνηση της σταδιακής προσέγγισης της αρκούδας από τον ήρωα (κλιμάκωση και κορύφωση).
- Το πλησίασμα δύο μοναχικών όντων: Πώς αντιδρά η αζευγάρωτη θηλυκή αρκούδα στο χάδι του ανθρώπου;
- Τι έχετε να πείτε για τον τρόπο που εκδηλώνεται ο ήρωας απέναντι στην αρκούδα; (τάισμα, χάδι, αγκαλιά, νανούρισμα)
- Τα συναισθήματα του Σκουρογιάννη πριν και μετά την ανακάλυψη και το πλησίασμα του ζώου.
- Ο χαρακτήρας του Τράκα: η φύση ως μέσο επιβίωσης αλλά και ως αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης. Οι μαθητές συγκρίνουν τη στάση του με αυτή του Σκουρογιάννη.
- Η Β2 του βιβλίου, η οποία μπορεί να συμπληρωθεί με την ερώτηση: «Πώς σας φαίνεται αυτή η αλλαγή.»
- Ο ρόλος του διαλόγου στο κείμενο.
- « - Κοιμήσου εσύ ...τίποτα εδώ.» Η χρήση της ιδιολέκτου να συσχετιστεί με τον τόπο.
- Συνήθως σε κείμενα που έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα η λειτουργία της γλώσσας είναι αναφορική, ενώ η λογοτεχνία στηρίζεται κυρίως στην ποιητική. Μ' αυτά τα δεδομένα, να συγκρίνετε το κείμενο του Β. Μουλόπουλου με το διήγημα του Δ. Χατζή ως προς τη λειτουργία της γλώσσας. Τι παρατηρείτε;

❖ Παραγωγή λόγου (στο σπίτι)

Οι μαθητές επιλέγουν μία από τις δραστηριότητες της Γ2 του βιβλίου ως εργασία στο σπίτι.

- ❖ Ανάγνωση εργασιών και συζήτηση στην τάξη (1 διδακτική ώρα).

Κείμενο 3^ο

Γ. Γραμματικάκης, *Ασφυξία στις θάλασσες και στη στεριά*

❖ Προαναγνωστικό στάδιο

Ο εκπαιδευτικός δείχνει στους μαθητές φωτογραφία με τα πουλιά (κορμοράνοι) που αργοπεθαίνουν από ασφυξία λόγω της πετρελαιοκηλίδας στον Περσικό Κόλπο. Μ' αυτό τον τρόπο γίνεται η σύνδεση μεταξύ των δύο κειμένων και οι μαθητές διατυπώνουν αυθόρμητα σκέψεις και απόψεις.

❖ Εναλλακτικά⁴:

Γίνεται κυριολεκτική χρήση της γλώσσας στον τίτλο από το συγγραφέα; Ποια συναισθήματα σας δημιουργεί ο τίτλος του κειμένου; Συνδέεται με τη φωτογραφία του κειμένου του Β. Μουλόπουλου; (σύνδεση με δραστηριότητες του προηγούμενου κειμένου, τόσο για τη μεταφορική χρήση της γλώσσας όσο και για την ανάλυση της εικόνας, τα οποία αποτελούν γέφυρα με το νέο κείμενο)

❖ Αναγνωστικό στάδιο (1 διδακτική ώρα)

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει το κείμενο δίνοντας ως αναγνωστική οδηγία οι μαθητές να υπογραμμίζουν στο κείμενο τα σημεία που σχετίζονται με τον τίτλο.⁵

Οι μαθητές επεξεργάζονται το κείμενο ανά ζεύγη:

- Εργάζονται στις δραστηριότητες Α1 και Α2 του βιβλίου.
- Στο κείμενο ο Γραμματικάκης χρησιμοποιεί εισαγωγικά και άνω τελείες. Να εντοπιστούν από τους μαθητές και να συζητηθεί στην τάξη η χρήση τους.
- Ποια είναι τα αίτια της περιβαλλοντικής καταστροφής αλλά και τα αποτελέσματά της, σύμφωνα με το κείμενο;

Ο εκπαιδευτικός συνοψίζει στον πίνακα τις απαντήσεις των μαθητών.

❖ Παραγωγή λόγου (1 διδακτική ώρα)

Στη συνέχεια οι μαθητές εργάζονται ανά ζεύγη:

- Ποια είναι η γνώμη σας για όσα αναφέρονται από το συγγραφέα; Να αναφέρετε παραδείγματα από την καθημερινότητά σας.
- Να μετατρέψετε το κείμενο σε μορφή συνέντευξης με το συγγραφέα. Να διατυπώσετε τις κατάλληλες ερωτήσεις από τις οποίες θα προκύπτει το περιεχόμενο του κειμένου ως απαντήσεις.

⁴ Αν ο εκπαιδευτικός επιλέξει να διδάξει το κείμενο του Γραμματικάκη μετά από το κείμενο του Μουλόπουλου.

⁵ Πριν την ανάγνωση από τον εκπαιδευτικό, θα δοθεί στους μαθητές η πληροφορία για το είδος του κειμένου, τον χρόνο, το μέσο δημοσίευσης και τον συγγραφέα.

- Αξιοποιώντας τα συμπεράσματα της προηγούμενης δραστηριότητας, να εντοπίσετε εικόνες σχετικές με τα αίτια και τις συνέπειες των καταστροφών που αναφέρει ο συγγραφέας και να δημιουργήσετε μια παρουσίαση με τη βοήθεια του powerpoint, που θα χωρίζεται σε δύο στήλες: αίτιο και η αντίστοιχη συνέπεια. Μην ξεχάσετε να βάλετε λεζάντες! (εργασία στο σπίτι)
- ❖ Παρουσίαση εργασιών στην τάξη (1 διδακτική ώρα)

Κείμενο 4^ο

Οδυσσέας Ελύτης, «Ο Αύγουστος», *Τα ρω του έρωτα* (Αστερίας, 1972)

❖ Προαναγνωστικό στάδιο:

Η τελευταία παράγραφος του κειμένου του Γραμματικάκη, με την αναφορά στον *Μικρό Πρίγκιπα* και τους «βασιλιάδες» της Γης, μπορεί να συνδεθεί με τα σχόλια του Ελύτη για τη συλλογή του (σελ.85) και να αξιοποιηθεί προαναγνωστικά για τη μετάβαση στο ποιητικό κείμενο (σελ.84). Μετά από ανάγνωση του κειμένου του ποιητή για τη συλλογή από τον εκπαιδευτικό, οι μαθητές συγκρίνουν την δυσοίωνα αναφορά στους «ματαιόδοξους βασιλιάδες» του Exupery με την αισιόδοξη κατάσταση που περιγράφεται στη φράση του Ελύτη «όταν ο έρωτας και το όνειρο συμβασιλεύουν».

❖ Αναγνωστικό στάδιο (1 διδακτική ώρα)

Γίνεται η ανάγνωση του ποιήματος *Ο Αύγουστος* από τον εκπαιδευτικό.

Ερωτήσεις στην ολομέλεια:

«Ποια συναισθήματα σας δημιουργήθηκαν από την ανάγνωση; Τι άλλο θα θέλατε να πείτε;»

«Πώς πιστεύετε ότι συνδέεται το ποίημα με το θέμα της ενότητας;»

Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και επεξεργάζονται ορισμένες από τις ακόλουθες ενδεικτικές δραστηριότητες:

- Η ερώτηση Α2 του βιβλίου αξιοποιείται για να αναζητήσουν οι μαθητές «τολμηρές» και ανοίκειες εκφραστικές επιλογές: μεταφορές, προσωποποιήσεις, εικόνες, συνειρμούς.
- Τα ρηματικά πρόσωπα και η λειτουργία τους (όρκος, επίκληση, προσευχή).
- Ο Ελύτης «ποιητής του Αιγαίου»: εντοπισμός των σχετικών με τη φύση λέξεων. Οι μαθητές, συνδυάζοντας το ποιητικό κείμενο με το κολάζ, εκφέρουν τη γνώμη τους για τον παραπάνω χαρακτηρισμό.

- Πώς συσχετίζει ο ποιητής την τέχνη, και ειδικότερα τη μουσική και το τραγούδι, με τη ζωή στο κείμενο της σελ. 85;
- Οι μαθητές περιγράφουν, προφορικά ένα δικό τους θαλασσινό τοπίο, παίρνοντας αφορμή από το ποίημα και το κολάζ.

Στη συνέχεια, οι μαθητές μπορούν να ακούσουν στην τάξη το [ποίημα μελοποιημένο](#) και να επισημανθεί ότι ο Ελύτης το έγραψε με σκοπό να γίνει τραγούδι

Μετά την ακρόαση:

- Οι μαθητές εντοπίζουν τις παρηχήσεις, τις επαναλήψεις και την ομοιοκαταληξία και συζητούν τη λειτουργία τους σε σχέση με τη μελοποίηση.
- Εντοπίζουν τις αλλαγές που έγιναν στο αρχικό κείμενο κατά τη μελοποίηση.

❖ Παραγωγή λόγου (στο σπίτι)

- Η δραστηριότητα Γ2 του βιβλίου, προτείνεται να είναι κοινή για όλους τους μαθητές ως εργασία στο σπίτι και μπορεί να έχει τη μορφή ημερολογίου ή επιστολής σε σχέση με βιώματα και αναμνήσεις από καλοκαιρινές διακοπές.

Εναλλακτικά ή επιπροσθέτως:

- Δημιουργία ελεύθερου στίχου με αφορμή το κολάζ του ποιητή
- Αντιγραφή στίχων και διακόσμησή τους με σχέδια. (Η δραστηριότητα ενδείκνυται για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες αλλά και με κλίση στη ζωγραφική)
- Δημιουργία στροφής ξεκινώντας με τους στίχους «*Αύγουστε μήνα και Θεέ/σε σένα ορκιζόμαστε...*».
- Δημιουργία ελεύθερου στίχου με ομάδες λέξεων του ποιήματος: π.χ. *Αύγουστος, άστρα, φιλιόμαστε, θαλασσινό.*

❖ Παρουσίαση εργασιών και συζήτηση στην τάξη (1 διδακτική ώρα)

Αν ο χρόνος επαρκεί, μπορεί να συζητηθεί στην ολομέλεια, αφού συνδυαστεί με το κείμενο του Γραμματικάκη, ένα ακόμη αυτοσχόλιο του ποιητή:

«Στην ποίησή μου υπάρχει μια αναζήτηση του Παραδείσου... Πρόκειται για έναν άλλο κόσμο ενσωματωμένο στο δικό μας, τον οποίο από δικό μας λάθος είμαστε ανίκανοι να αδράξουμε. Κάπου έχω πει ότι υποφέρουμε από έλλειψη ευτυχίας, γιατί από δικό μας λάθος δεν μπορούμε να την καρπωθούμε.» («Αναλογίες φωτός», *Books Abroad*, τομ. 49, αρ. 4, Φθινόπωρο 1975).

❖ Ανακεφαλαίωση και αναστοχασμός (1 διδακτική ώρα)

- Είναι απαραίτητο, μετά από τη διδασκαλία της Ενότητας, που σχεδιάστηκε για 15 διδακτικές ώρες συνολικά, να γίνει μια συνολική αποτίμηση των γνώσεων που κατέκτησαν οι μαθητές σε σχέση με αυτά που γνώριζαν. Εδώ μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές:
 - ✓ με τη μέθοδο της *ιδεοθύελλας*, να καταθέσουν τα βασικά, κατά τη γνώμη τους, σημεία για το θέμα της Ενότητας και ο εκπαιδευτικός να τα καταγράψει στον πίνακα
 - ✓ να ξαναδιαβάσουν στην τάξη τις σημειώσεις που είχαν κρατήσει κατά την προαναγνωστική δραστηριότητα για το 1^ο κείμενο και να τις συγκρίνουν με τις πρόσφατες
 - ✓ να εκφράσουν τη γνώμη τους για τη συνεισφορά του κάθε κειμένου στις γνώσεις που απέκτησαν
 - ✓ να εξηγήσουν ποιο κείμενο τους άρεσε περισσότερο και γιατί

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Αδαλόγλου Κ. (2007). *Η γραπτή έκφραση των μαθητών : Προτάσεις για την αξιολόγηση και τη βελτίωσή της*. Αθήνα, Κέδρος.

Βαρσαμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Ι. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα, Gutenberg.

Σπανός, Γ. (2010) Ι. Διδακτική Μεθοδολογία. Η διδασκαλία του ποιήματος, том Α΄.

Σπανός, Γ. Ι. & Μιχάλης, Α. Ν. (2012). *Η Νεοελληνική Γλώσσα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Διδακτική μεθοδολογία και αξιολόγηση αναλυτικού προγράμματος*. Αθήνα, Κριτική.

Τζιόβας Δ. (1987). *Μετά την Αισθητική*. Αθήνα, Γνώση.

Τζιόβας Δ. (1993). *Το παλίμψηστο της ελληνικής αφήγησης. Από την αφηγηματολογία στη διαλογικότητα*. Δ. Χατζής, Το διπλό βιβλίο Αθήνα, Κέδρος. 265-270.

Φρυδάκη Ε. (2009). *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και μετανεωτερικής σκέψης*. Αθήνα, Κριτική.

Vitti M. (2000). *Οδυσσέας Ελύτης. Κριτική μελέτη*. Αθήνα, Ερμής.

Vitti M. (επιμ.) (2000²). *Εισαγωγή στην ποίηση του Ελύτη. Επιλογή κριτικών κειμένων*.

Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.